

PŘÍBĚH MUSAIONU EXPOZICE ČESKÉHO NÁRODOPISU NA PŮDĚ NÁRODNÍHO MUZEA V PRŮBĚHU ČASU

JIŘINA LANGHAMMEROVÁ

Abstract: Summary of the history of Czech ethnography exhibition in the National Museum in Prague resulting in the current exposition of Musaion.

The roots of the activities are associated with large exhibition events in late 19th century, the Jubilee exhibition in 1891 and the Ethnographic Exhibition in 1895. From these exhibitions there was subsequently created the first ethnographic museum exhibition at the National Museum – Peasant hall, in a newly constructed building of National Museum in Prague on Wenceslas Square and foremost a separate Ethnographic Museum Czechoslovakic, ongoing since 1922 in today's Ethnographic Department of the National Museum. Over the past century, originated from these deposits, it has grown in one of the largest ethnographic museums in Central Europe, managing today a collection of 200,000 items of Czech and European folklore. In 2005, the museum complex, located in the Kinsky Summerhouse in Smíchov and restored under a new name Musaion There was an ethnographic multidisciplinary institution, including its activities permanent exhibition also live activities in the exhibition, art and society.

Key words: Ethnology collections, exhibitions, folk arts, folklore

Je červenec roku 1990, první léto po sametové revoluci a pro nás první možnost svobodně cestovat. Tedy Řecko. Stojím na vrcholu athénské Akropole a okouzleně obhlížím okolní antické památky. Na protějším návrší mě zaujme vznošené sloupoví zaniklé stavební noblesy. Nahlédnu do bede-

kru: Musaion, řecký chrám múz, předchůdce polatinštěného institutu, dnes běžně známého pod pojmem museum. To je ono. Naše pražské národopisné muzeum, v tehdejší době se ještě skromně krčící v nezájmu veřejnosti, jednou ponese tento název. Uplynulo ještě dalších 15 let, ale námět nevyprchal.

Letní vila rodiny Kinských, později zvaná Letohrádek Kinských, od roku 1901 sídlo Národopisného muzea. Akvarel Antonína Mánesa z roku 1831, doby dokončení unikátní empírové stavby. Reprodukce, archiv Etnografického oddělení HMNM.

Plakát na Národopisnou výstavu Československou v Praze roku 1895. Vytisknuto podle návrhu Vojtěcha Hynaise. Originál ze sbírek Etnografického oddělení HMNM.

Foto Vladimír Fyman.

V září roku 2005 se zrekonstruované Národopisné muzeum Národního muzea v Praze slavnostně otevřelo pod novým názvem *Musaion – chrám múz českého národopisu*.

Zrání tématu a odborné náplně pražského národopisného muzea však netrvalo jen zmíněných patnáct let, ale déle než celé předešlé století. Základem každého muzea či galerie jsou samozřejmě sbírky, které lze teprve následně skládat do výstavních celků. Nejinak v minulosti. Poslední desetiletí devatenáctého století byla v Evropě ve znamení velkých výstav – Londýn, Paříž, Vídeň. K překvapení veřejnosti se na těchto výstavách střídavě objevovaly i práce rustikální, národní výšivky, krajky, keramika, ornamentální malby. Jsme v době zrání demokracie, ale také secese s hledáním témat

čekající moderny. Připomenuté motivy historie se přirozeně obrazily i v názorech českých vzdělanců, umělců a v neposlední řadě i prvních národopisných sběratelů.

Všeobecná zemská jubilejní výstava Praze roku 1891.

Prvním skutečně *všeobecným*, světově srovnatelným a zároveň domácím tématem, byla tato velkolepá výstavní akce, konaná na Pražském výstavišti v Holešovicích, areálu vybudovaného právě pro tento podnik. Na něm se, vedle významných děl české výtvarné kultury a udivujících domácích vynálezů techniky, objevuje, v porovnání s velkolepým celkem, malá venkovská expozice, zvaná *Česká chalupa*. Reálná roubená chalupa a v ní nainstalované nově sebrané předměty, dokládající život a tradiční umění českých venkovanů. Malebné kroje, pestré výšivky, malovaný nábytek

Zástěra k ženskému svátečnímu kroji. Indigem barvené plátno zdobené vyvazovanou batikou, pestrá ornamentální výšivka, na lemu paličkovaná krajka. Jihovýchodní Morava, okolí Kyjova, kolem roku 1900. Unikátní textilie, charakteristická pro národopisné sběratelství prvních generací i následných výstav Národopisného muzea.

Foto Prokop Paul.

i předměty denní potřeby – doklady nejen venkova jako takového, ale zejména dobově potřebných dokladů o tvůrčím genu českého národa. Je až překvapivé, kolik obdivu a pozornosti tato skromná expozice přinesla a to jak ve sféře populární, tak odborné.

Z muzejního pohledu to byly impulzy dva, oba plně zdařilé a posléze realizované. Prvním byla idea. Na základě úspěchu první výstavní akce byl pořadatel vytyčen cíl uspořádat do několika let na stejném prostoru Výstaviště další, samostatnou výstavu, věnovanou jen národopisu. Druhý vklad byl aktuální a představoval reálný počátek národopisných expozic na půdě Národního muzea. Ve stejné době se dokončila stavba nové budovy Národního muzea na Václavském náměstí, a tedy byla naděje získat zde vhodnou a stálou výstavní plochu pro zmíněné národopisné sbírky. Námět byl realizován a cenné sbírky z České chalupy, prezentující umělecké hodnoty prostých vrstev společnosti, putovaly v roce 1894 do stánku nejvyššího – Muzea království českého. Byla to první trvalá expozice národopisu na půdě Národního muzea. Koncipoval ji, a po léta v duchu uměnovědných názorů vedl, známý kunsthistorik a znalec lidového umění, profesor Jan Koula. Výstavní celek se časem obohatil i o sbírky dokládající tradiční kulturu slovanských národů s převažující kolekcí krojů a uměleckých artefaktů. Expozice zabírala tři reprezentační sály prvního patra budovy a pod názvem **Selská síň** zde přetrvala až do roku 1922. V době svého největšího rozkvětu expozice představovala jistou názorovou stálici, ale i konzervativní protiváhu moderněji pojatého expozičního celku,

z něž vyrostlo vlastní Národopisné muzeum, v kořenech spojené s dalšími výstavními aktivitami konce 19. století.

Než je připomeneme, vraťme se ještě do doby zrání tématu, nejen muzea samotného, ale i jeho sbírek ve vazbě na vznikající instituce i vlastní obor - národopis, etnografii, dnes etnologii. Výstava v roce 1891 odstartovala obecný zájem a veřejnou podporu zmíněného nového oboru. Z hlediska materiálu to však nebyla aktivita jediná. Velké etnografické kolekce vznikaly i v jiných centrech naší země, obvykle vázané na vlastenecké smýšlení dobových učenců a badatelů, často vyšlých z rodinných zázemí. Nelze zde opomenout aktivitu rodiny Absolonovy a Wanklovy v Olomouci a jejich výsledky na poli národopisu, vedoucí ke známé olomoucké muzejní expozici. Stejně důležitá, a pro Národní muzeum významnější, byla činnost rodiny Náprstkovy v Praze. Již v 80. letech 19. století vzniká Náprstkovo *České průmyslové muzeum*, směřované na cizí, hlavně zámožský etnografický materiál. Vedle něj se zde však formuje péčí Josefy Náprstkové i fond, zaměřený na český a slovanský svět. Pod titulem **Práce našich matek** pak je v Náprstkově muzeu po řadu let vystavován. Spolu s historií tohoto muzea přešel rozsáhlý česko-slovanský sbírkový soubor do správy Národního muzea a ve 40. letech 20. století se pak spojil se sbírkami dnešního Etnografického oddělení HM NM. Z hlediska názorového zrání expozic jsou právě jmenované výstavní celky důležité. Výstavní cíle šly v první generaci národopisců a muzejních odborníků ruku v ruce se sbírkami. Depozitáře prakticky neexistovaly, neb bylo ctí každého odborníka vy-

Selská skříň bohatě zdobená malbou a řezbou. Severovýchodní Čechy, Podkrkonoší, Slaná u Semil, počátek 19. století. Tento unikát patří do kmenového fondu sbírek, byl vystaven již na NVČ 1895 a provázel každou expozici Národopisného muzea dvacátého století. Dnes je instalován v Musaionu jako solitér oddílu Galerie. Foto z roku 2005. Foto Vladimír Šimek.

stavit vše, co v pracně získaných kolekcích bylo. A tak například v průvodci po expozici českých sbírek Náprstkova muzea se v roce 1898 uvádí, že je zde vystaven:

*Úhrnný počet 23.000 předmětů, uložených v 129 velkých skříních stojatých, 91 skříních ležatých a ve 372 skříních a rámcích zasklených.*¹ Sběratelská vášeň formovala i jiné kolekce a výstavy. Třeba v Praze na Střeleckém ostrově byla již v roce 1879 vystavena kolekce českých výšivek, shromážděná ženskými spolky, kde se sešlo na 1.300 kusů. Množství dnes ve výstavě těžko přijatelné a únavné. Avšak právě z těchto tendencí vyšly první expozice i vážných muzejních směrů a dlouho ve výstavní mentalitě obecně převažovaly.

Národopisná výstava československá v Praze roku 1895. Významný zlom v názorech na charakter i vystavování předmětů představila po výstavě Jubilejní s její národopisnou částí, druhá, zde jmenovaná, rozsáhlá expozice, tentokrát konaná již jako akce ryze oborová a celonárodní, uspořádaná opět na pražském Výstavišti, cíleně odborně připravená. Nešlo jen o vlastní výstavu, ale každý etnograf a historik dobře ví, že pod tímto pojmem se skrývá celá škála hodnot, jak ryze oborových, etnologických, tak obecně muzejních, kulturně politických, vědeckých. Prostě přelom, v němž je pro budoucnost oboru snad ještě podstatnější doba příprav, než samotná akce. Vzniká cíleně zorganizovaná,

široká síť spolupracovníků a příznivců z různých vědních oborů a uměleckých disciplín, a to nejen v Praze, ale po celé zemi. Příprava výstavy měla dokonalý organizační systém, do něhož se zapojilo množství krajů, měst a obcí, kde byly založeny tzv. *výstavní odbory*, střediska sběratelství a poté přípravné *krajinské výstavy*. Materiál se shromažďoval zhruba čtyři roky podle předem daného programu, vytýčeného již v roce 1891 předním činitelem celé akce, tehdejším ředitelem Národního divadla A. F. Schubertem. Pro téma muzejní byl v prohlášení podstatný požadavek – vytvořit po odeznění výstavy samostatné *Národopisné muzeum československé*. Sběrný program a potažmo i cíl výstavy, byl ve shromažďování všech podstatných jevů české tradiční kultury, zohledňujících nejen tematicky nosné venkovské vrstvy, ale v doplňujícím rozsahu a srovnání i kulturu měšťanstva, řemeslníků, dělníků, odkazy vlivu církve, vzdělaných vrstev společnosti včetně studentstva. Vedle trojrozměrných artefaktů to byly i doklady archivní, folklorní a kronikářské zápisy, nezapomnělo se ani na české krajany v cizině, příkladně ve Spojených státech amerických. Centrum této práce bylo v Praze Na Příkopě, v paláci hrabat Silva Tarouců, kteří dali na celých deset let svůj skvělý palác národopisu k dispozici. Měl zde sídlo organizační výbor výstavy, ale i Národopisná společnost a posléze i první Národopisné muzeum. Dalo by se dlouho hovořit o vkladech této akce, v neposlední řadě o četných odborných pracích, vědeckých úvahách a zprávách, otištěných hlavně na stránkách časopisu *Český lid*, který byl od roku 1891 vědeckou oporou příprav. Je až neuvěřitelné, že se za několik let podařilo vytvořit tak rozsáhlé dílo, samozřejmě doprovázené odbornými diskusemi a rozpory. Vše se však stmelilo do celku, který je dodnes jistou stálicí na poli etnologie a kulturní historie českého národa.

Co bylo nové na výstavě samotné? Především výběr materiálu, umožňující nahlédnout z různých stran do života, *českého lidu a národa*, odpovídající dobovým pozitivistickým názorům. Hlavním, a také nejlépe vystavitelným a lákavým okruhem, byl lid venkova. Jak jsme již připomněli, artefakty venkovského života byly již v mnoha směrech shromážděny v minulých letech a zmíněnou akcí se rozmnožili, tematicky a regionálně doplnili. Na výstavě byly zastoupeny prakticky všechny české a moravské regiony, včetně vybraných lokalit ze Slovenska. Téma široké, od antropologie, lidové literatury, folkloru a dialektologie, přes jevy zvykoslovné, lidové umění a konečně nosné hodnoty kultury materiální – doklady tradičního hospodářství, zařízení obydlí, řemeslných produktů, široký výběr lidových krojů a další doprovodné okruhy předmětů v počtu několika tisíc.

Oproti dřívějším výstavám se formování této akce účastnili profesionálové, jak v oblasti odborné, tak výtvarné. Dá se říci, že téměř každý z národně citících učenců a umělců své doby se nějak podepsal na tvaru výstavy. Novinkou byla nejen samotná instalace, ale zejména nosná část celku – *výstavní vesnice*, tedy první domácí skanzen. Na rozdíl od předěšlých výstav, kdy se předměty instalovaly bez výtvarného záměru v nudných vitrínách nebo nástěnných rámech, zde se tvůrci přímo vyžívali v reálném zobrazení skutečnosti. V krajově zařízených světnicích byly krásně ustrojené figuríny v krojích, navíc jejich tváře byly vytvořené podle antropologických typů daných oblastí, stály či seděly v při-

¹ Josef Ludvík KOTTNER, *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze*, Praha 1898.

Letohrádek Kinských, hlavní budova Národopisného muzea v její postupné devastaci. Vlhkost stěn je živnou půdou pro cizopasně rostliny. Stav před rekonstrukcí objektu v roce 1997.

Foto Jiřina Langhammerová.

rozených pozicích a situacích. Jsme-li u skanzenu, je třeba připomenout, že takto vytvořené prostředí s chalupami, návsí, kostelem a hospodami, bylo přímo předurčeno k živým provozům a programům. Během půlročního trvání výstavy sem dojížděly skupiny z celé země s kapelami, zpěváky a zvykoslovnými programy. Opět nový prvek, plně následovaný v muzejní praxi až v naší generaci. Ještě k vlastní instalaci předmětů v halách *výstavního paláce*. Pojetí expozice bylo v podstatě dvojí. Dobové představy o aranžmá se ve výstavě projeví v secesně pojatých sestavách, kolážích a drapériích ve vitrinách a na pozadí scén. Přínosem však byly ony scény, představené na pódiích, na nichž byly již bez vitrín, volně instalované exponáty a figury v místních sestavách nebo zvykoslovných výjevech – *chodské přástky, slovácká jízda králů*. Z pohledu moderního muzejnictví byla tato výstava skutečným počátkem novodobých instalačních názorů a inspirátorem dalšího vývoje. Byla však i ojedinelá. V dalších letech, včetně pojetí Národopisného muzea, které podle programu návazně vzniklo, se na mnohé vklady zapomnělo, nebo je nešlo v daných prostorách městských objektů realizovat. Zůstaly však vkladem, využitelným a využívaným v dalších generacích.

Národopisné muzeum československé. Bylo založeno, podle programu prvních osnovatelů národopisné práce v naší zemi, půl roku po odeznění Národopisné výstavy. Naši předkové prostě *drželi slovo*, i přesto, že zbudovat trvalý muzejní areál nebylo ani v době konce století a po velkých úspěších výstavní akce, nijak jednoduché. Sídlo mu dočasně poskytl

opět hrabata Sylva Taroucovi v již zmíněném paláci na Příkopě, dnešní generaci více známém pod názvem *Palác Savarin*. Jen připomínka, dodnes, kdy je zde usídleno kasino, je stále u vchodu nenápadná mosazná destička, připomínající onen první muzejní stánek. Otevření muzea připadlo na výroční den zahájení zmíněné výstavy, tentokrát 15. května 1896 a představovalo skutečně výjimečnou událost: *Slavnost zahájena o 11. hod. chorálem „Hymna Slovanův“, jež zapěl sbor Národního divadla, načež místopředseda výkonného výboru NVČ, prof. dr. Hostinský ujal se slova. Přivítal četné zástupce veřejnosti, poukázal na všestranné úspěchy NVČ a zvláště na její význam národně politický, an při ní poprvé veškeren národ československý se představil jakožto jednotný činitel kulturní sám, takořka osobně.*²

Muzeum otevřeno, cíle NVČ završeny. Nadále je český národopis spolu s muzeem v rukou odborníků, přesněji nově se formujících národopisců. Organizačně je vedeno *Národopisnou společností československou* a správcem muzea je jmenován jeden z prvních osnovatelů veškeré dosavadní národopisné činnosti v naší zemi, prof. dr. Lubor Niederle. S ním na expozici spolupracuje řada, dodnes věhlasných osobností počátků našeho oboru – Madlena Wanklová, Vlasta Havelková, Jan Jakubec a další znalci, kteří zůstali muzeu věrni i po jeho nastěhování do Letohrádku Kinských v Praze na Smíchově.

Jak bylo řečeno, sídlo muzea bylo v *tarouccovském* paláci opravdu dočasné. Hledala se tedy budova, kde by se nové Národopisné muzeum mohlo usídlit trvale. V tu dobu zakou-

² František Adolf ŠUBERT, *Otevření národopisného muzea československého*, in: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, s. 537.

*Výstava Jižní Čechy, kraj a lidé. Pohled do expozice, instalované ve výstavním sále Lobkovického paláce na Pražském hradě v roce 2001, době, kdy byla vlastní budova muzea v Letohrádku Kinských mimo provoz.
Foto Jiřina Langhammerová.*

pilo Město Praha od rodiny Kinských zachovalý objekt, letní empírovou vilu, stojící v historické zahradě na Smíchově, teprve později zvanou *Letohrádek Kinských*. Za symbolický poplatek Městu Praze se sem v roce 1901 přestěhoval celý kolos muzea, v tu dobu ještě vpravdě institut soukromý, a v roce 1903, dne 15. května, se v tomto objektu otevřely nově uspořádané národopisné sbírky. Tedy na samém počátku dvacátého století na trvalo zakotvilo **Národopisné muzeum v Kinského zahradě**, a přes různé peripetie následných dob, trvajících více než století, zde zůstalo do současnosti. Dlužno dodat, že teprve v roce 1999 se tento nemovitý majetek, díky nezměrným kulturním i oborovým snahám, převedl na Českou republiku, s právem hospodaření pro Národní muzeum, kam národopisný celek od roku 1922 patří. Tedy konečně *trvalý domov*.

Národopisné expozice. V první muzejní generaci, přibližně do třicátých let dvacátého století, se expoziční program muzea soustřeďoval na stálé expozice, bez pořádání dalších, doplňujících výstav. První expozice, vytvořená ještě v muzeu Na příkopě, byla jistou replikou Národopisné výstavy, ale vzhledem ke komornímu prostoru nového objektu, se zde nemohly instalovat větší celky. Především původní významná část, výstavní vesnice, zanikla a zbyly z ní hlavně interiéry světnic. Ty zůstaly jako základ nové expozice, ale stejné uplatnění, dostaly exponáty určení k vitrinové prezentaci. Podobný styl muzeum posléze dostalo i v Letohrádku Kinských. Větší plocha objektu, poskytující cca 1.500 m², umožnila předměty vystavit přehledněji, avšak novátorské podněty zde příliš neobstály. Muzeum se v převažující rovině vrátilo k obecně osvědčenému galerijnímu stylu. Přesto měla expozice řadu pozitiv v odborné i výtvarné sféře, konečně

prvním ředitelem byl opět Lubor Niederle. Styl expozice se opět držel zkušeností z Národopisné výstavy i prvního muzea. V přízemí byly objekty bydlení a hospodářství spolu se známými světničkami, v patře pak expozice v podstatě uměleckých artefaktů – keramiky, textilií, krojů a jako upomínka na někdejší výstavu, scéna z Jízdy králů. Protože šlo o muzejní definitivu, mohli si autoři během prvních desetiletí přizvat k expoziční spolupráci i známé výtvarné veličiny. V naznačené podobě, jen s malými změnami, pak expozice přetrvala zhruba další dvě generace, byť se ve vedení muzea vystřídal řada významných osobností.

Z odborného i výstavního pohledu připomeňme ještě jeden významný krok, který v roce 1908 znamenala další expozice, tentokrát uspořádaná v nově získané dolní budově zahrady, tzv. *Švýcárně*, která dala muzeu odborně vyrovnaný rámeček. Již v dobách přípravy NVČ probíhaly mezi odborníky diskuse o obsahu výstavy, kde se zejména realistickými odborníky z okruhu prof. Niederla, protěžovaly artefakty běžného vesnického života a hospodářství. V nově vytvořené expozici byly právě tyto předměty, ve srovnání s objekty lidového umění, značně omezené. Náprava se dostavila až v podobě nové expozice, nazvané **Zemědělská retrospektiva**, vytvořené po vědeckých výzkumech Janem Jakubcem. Expozice byla přínosná nejen obsahem, ale i moderním výtvarným pojetím, na němž se podílel i známý architekt Josip Plečnik. Na velkém prostoru výstavního sálu byly na bílém, stupňovitěm podlazi volně vystavené exponáty ze dřeva a přírodních materiálů – zemědělské a řemeslné nářadí, úly, mlýnky, koše a zásobnice, sestava modelů architektury, zvykoslovné masky a další robustní a atraktivní předměty. Léta prvních dvou desetiletí 20. století představovala pro pražské Národopisné muzeum dobu šťastně zakotveného období, s plným fungováním obou expozic. Ovšem po první světové válce nastaly problémy, zejména finanční. Národopisná společnost nadále na provoz nestačila a muzeum tedy bylo v roce 1922 přičleněno k Národnímu muzeu, jako jeho Národopisné oddělení. Byť to znamenalo záchranu jeho existence, podstatně se změnil jeho odborný obsah. Do celku NM nebyla přijata zmíněná expozice zemědělství, která byla připojena k nově založenému Zemědělskému muzeu. Navíc se národopisné sbírky spojily s fondy někdejší Selské síně z NM, a tak se celek sbírek posunul zpět k překonané, umělecké podstatě a na dlouho ztratil pracně zformovanou obsahovou vyrovnanost.

Dvacátá a poté třicátá léta, však znamenala i odborné nadechnutí, které do muzea vnesla nová osobnost, PhDr. Drahomíra Stránská. Jako mladá, avantgardní síla, se věnuje sběru materiálů v recentních oblastech Československa i Evropy. Její první velkou akcí bylo přenesení dřevěného **kostelíka z Podkarpatské Rusi** na vrchol Kinského zahrady, s plánem zbudovat v blízkosti muzea národopisný skanzen. Kostelík zde dodnes stojí jako solitér, neb k realizaci muzea v přírodě nedošlo. Avšak došlo, snad poprvé v dějinách muzea, na **krátkodobé výstavy**, které Stránská konala z materiálů získaných vlastními terénními výzkumy. Mezi největšími jmenujeme objevnou výstavu věnovanou národopisu slovenských Tater a další, *Bulharsko-země a lid*, uspořádanou ve velkorysém pojetí, připomínajícím odkaz NVČ, s přednáškami, folklorními pořady a garancí nejvyšších představitelů státu, v čele s prezidentem Benešem. Ukončena byla zcela symbolicky – v září roku 1938.³

³ Drahomíra STRÁNSKÁ, *Průvodce sbírkami Národního muzea v Praze II. Národopis*, Praha 1932.

Válka, období čtyřicátých a padesátých let, odborné přešlapování, střídání vedoucích. Do čela muzea se posléze dostávají odbornice z poválečné generace, známé etnografky PhDr. Helena Johnová a PhDr. Alena Plessingerová. Pro vnější obraz muzea je podstatný další přelom, koncipovaný již zmíněnými odbornicemi, vytvoření nové národopisné expozice v 60. letech dvacátého století, pod titulem *Kultura a život československého lidu*, otevřeně v roce 1964. Poněkud zastaralé muzeum v Kinského zahradě teď dostalo moderní tvář.⁴ Opravila se budova a vytvořila nová expozice, tentokrát řazená historicky, v níž se mohly bez problémů představit historické, etnografické i umělecké unikáty.

Pro chod muzea bylo podstatné, že se se z velkého množství sbírek vyčlenil rozsáhlý depozitární fond a v expozici se pak předvedla jen jeho vybraná část. Velký podíl na elegantním vzhledu expozice měla autorská dvojice, architekt Vladimír Hora a výtvarník Josef Flejšar. Expozice zde zůstala, jak to již s expozicemi bývá, zhruba celou další generaci. Jejím vkladem byla i nově vytvořená výstavní síň, kde se následně konala řada aktuálních výstav z oblasti lidového i naivního umění. Mezi nejoblíbenější tituly patřily expozice jesliček. Činnost muzea rovněž provázely, do té doby jinde v muzeích nevídané, folklorní koncerty, které lákaly zcela nové okruhy kulturních návštěvníků. Do rejstříku muzejních prostor se po létech odmlčení znovu vrátil i výstavní sál *Švýcarský* a národopisné muzeum tak po jistou dobu přímo zahlcovalo Pražany sériemi krásných výstav, konaných v obou muzejních budovách. Ovšem přišla doba normalizace, utážení aktivit a nepřízně osudu k tematice, která nijak neadorovala nastalé politické klima. Budova letohrádku pomalu chátrala, nebyly prostředky, a zjevně ani vůle, k její opravě. V roce 1986 se pak pro stavební závady a nevhodné zdravotní klima, muzeum uzavřelo, sbírky i pracovníci odstěhovali do dolní budovy, kde se místo výstav usídlily depozitáře. Tak muzeum přežilo, s výstavními odskoky do jiných prostor, zejména sálu Lobkovického paláce HM NM, do listopadu 1989.⁵ Vrcholem těch to snah byla celistvě koncipovaná výstava uspořádaná k jubileu Národopisné výstavy československé, a to *Národopisná výstava 1995*, konaná pod záštitou prezidenta Václava Havla. Národní muzeum pro ni uvolnilo tři výstavní sály hlavní budovy na Václavském náměstí, čímž se národopis symbolicky i fakticky vrátil na domovské území. Výstava představila ve výběrových řadách hlavní okruhy české tradiční kultury, duchovní i materiální, a zúročila dosavadní výstavní zkušenosti. Trvala rok a půl s velkým návštěvnickým ohlasem.⁶ Naivně jsme si představovali, že během jejího trvání se opraví Letohrádek a výstava, podobně, jak tomu bylo před sto lety, přejde s malými úpravami do nového Národopisného muzea. Trvalo však dalších deset let, než se téma stálé národopisné expozice naplnilo. V roce 1993 byla do vedení Národopisného oddělení Národního muzea jmenována PhDr. Jiřina Langhammerová, v té době již zkušená muzejní odbornice, znalkyně oboru a výstavních postupů. Čekal ji však nelehký úkol. Jednoduše řečeno – obnova Národopisného muzea. Jeho budova však byla již po několik let opuštěná a chátrající, pracovníci oddělení frustrováni, peněz nedostatek, přesněji žádné, vůle společnosti i vedení muzea k obnově mizivá.

Stavební rekonstrukce Letohrádku Kinských. Pro řádnou obnovu celého objektu bylo nezbytné odkrýt vlhké a rozpadávající se zdivo i v zadním traktu budovy, včetně soutky, sklepů a komunikace nad muzeem. Rekonstrukce objektu v roce 2002. Foto Jiřina Langhammerová.

Při porevolučních nápravách majetkových škod se úředně zjistilo, že Letohrádek nepatří Národnímu muzeu, ale Městu Praze, kterému *Kinští* v roce 1901 objekt prodali. V následných letech 20. století zde muzeum žilo v pronájmu, za socialismu pak v obecně praktikovaném bezplatném užívání. Přesto, že zde muzeum zhruba sto let hospodařilo, nadále logicky nemělo k majetku žádná práva. Vše se vystěhovalo a osud domu byl nadále v rukou pražského Magistrátu. Byť již šlo o opravdovou ruinu, roztočila se developerská soutěž o její budoucí využití, bez ohledu na tradici muzea – sociální ústav, centrum vývozu zbraní, posléze kasino, jako poslední kapka trpělivosti českých národopisců. Jménem *Folklorního sdružení ČR a Národopisné společnosti*, jsme tedy sepsali v roce 1998 *Petici občanů za obnovu Národopisného muzea v Praze*, garantovanou předními odborníky oboru, a podali ji oběma komorám Parlamentu ČR. Roztočila se dlouhá jednání na všech parlamentních i správních úrovních, nicméně výsledkem byl převod muzea na stát, potažmo na Národní muzeum – a mohla začít rekonstrukce. Získat na ni mnohamilionové dotace byl v rámci ideových šarvátek již jen technický proces. Dlouhodobý, ale opět vítězný. V roce 2002 se začala rekonstrukce objektu, organizačně vedená Národním

⁴ Helena JOHNŮVÁ, *Kultura a život československého lidu. Průvodce sbírkami národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea*, Praha 1967.

⁵ Srv. Zprávy o činnosti národopisného oddělení HMNM, ČNM 1968–1986.

⁶ Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Národopisná výstava 1895*, Národní muzeum, Praha 1995.

*Musaion – opravená budova letohrádku Kinských pro Národopisné muzeum. Odborně zrekonstruovaný historický objekt po jeho otevření a zpřístupnění nové národopisné expozice v září roku 2005.
Foto Karel Mrzilek.*

Expozice Musaionu – diorama. Kout světlice velkého statku s tradičním zařízením, inklinujícím k městskému stylu bydlení, se ženami ve svátečních středočeských krojích. Cenný sbírkový fond, získaný zejména ruzyňským národopisným odborem k NVČ 1895. Ruzyně u Prahy, první třetina 19. století. Foto z roku 2005.

Foto archiv Etnografického oddělení HMNM.

Expozice Musaionu – diorama Vesničané z úrodných oblastí Čech a Moravy v krojích, určených pro slavnostní chvíle života. Scéna na vesnické návsi s postavami z Hané, Plzeňska a Slováccka v typech krojů, které patří k mimořádným dokladům české oděvní kultury. Foto z roku 2005.

Foto Jiří Sušanka.

Národopisná slavnost v Kinského zahradě, konaná v květnu 2005, jako předzvěst otevření Musaionu. Účastníci přehlídky lidových krojů z Čech, Moravy a Slezska při slavnostním zahájení, dnes již tradičního folklorního festivalu, každoročně konaného v areálu Národopisného muzea a zahrady Kinských v Praze.

Foto Jakub Langhammer.

muzeem a financovaná Ministerstvem kultury ČR – za dobu čekání precizně odborně připravená.

Musaion. Živá expozice českého národopisu. Výsledný expoziční celek, obsahující provoz celého muzejního objektu v Letohrádku Kinských. V čele jeho rekonstrukce stály tři hlavní odborné osobnosti. Autorka námětu a scénáře muzea s expozicí Jiřina Langhammerová, autor architektonického řešení stavby ing. arch. Tomáš Šantavý a autor výtvarného řešení expozice akad. arch. Jan Polášek.⁷ Veškerá činnost se konala za přispění řady spolupracovníků – památkářů, historiků, etnografů a muzejních kurátorů, restaurátorů a zručných řemeslníků. Stavba byla kolaudována v roce 2003. Následovala odborně nejkrásnější práce, tvorba nové expozice, moderně pojaté v duchu etnologie s akcentem kulturní antropologie, se začleněním tisícovky vybraných a výstavně ověřených exponátů. Poprvé v historii etnografické muzejní praxe byla pojata v duchu ideje, představit českou tradiční kulturu jako jedinečný fenomén, reagující na prostředí svého vzniku. Na vybraných příkladech z oblasti tradiční materiální a duchovní kultury, se zde prezentují vazby člověka a prostředí: přírody, práce rolníka i řemeslníka, jeho bydlení, odívání a řady dalších životních statků.

Jako spojovací článek světa předmětů a odkazů ducha, je zařazen speciální sál, zaměřený na lidové umění. Do kontrastu je postavena realita svátku a všedního dne, s návazným blokem věnovaným obřadům a lidovým zvykům. Expozice

má nejen obsahovou výmluvnost, ale díky mistrovskému výtvarnému aranžmá, s využitím unikátních exponátů, figurálních scén a citlivé barevnosti, dovede chytře vtáhnout do děje návštěvníky všech generací i profesního zaměření. V duchu pojmu *Musaion* se však do praxe neuvedla jen unikátní expozice, ale v souladu s ní i další části objektu, určené živému provozu: výstavní a besední sál, dílny pro tradiční řemesla, studovna s knihovnou, prodejna unikátních předmětů lidové tvorby a reprezentační vstupní hala, sloužící zároveň jako prostor pro folklorní koncerty, příležitostně konané i v plenéru. Nechybí ani příjemná kavárna, v létě usazená do krásné zahrady Kinských. Muzeum bylo slavnostně otevřeno o svatováclavských dnech, 28. a 29. září 2005, pod záštitou a za přítomnosti prezidenta ČR Václava Klause. Pro mimořádné odborné i návštěvnícky přínosné kvality, získal celý muzejní komplex, jako jediné etnografické muzeum Evropy své doby, nominaci na titul *Evropské muzeum roku*, udělenou mu v roce 2007 institucí European Museum Forum ve španělském Alicante.

Od otevření muzea uplynulo 10 let. Deset plodných a úspěšných let, kdy se na půdě muzea vystřídaly tisíce návštěvníků, odehrály nápadité výstavy a zněla zde, a stále zní, lidová muzika, jako doklad živé tradice, ale i živoucí instituce, která má v tympanonu průčelí svého domu vepsáno magické slovo – *Musaion*.

⁷ Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Musaion. Živá expozice českého národopisu. Průvodce národopisnou expozicí Národního muzea*, Praha 2007.